

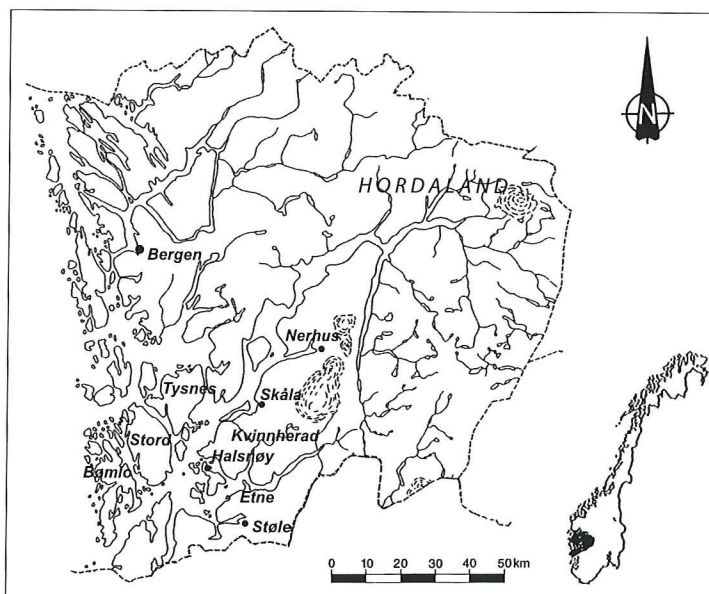
Kriger i en overgangstid

«if the types of the first single spearheads are uniform, manufactured throughout a short period and spread over a large area, they may serve as markers, synchronizing archaeological finds from different regions» (Solberg 1981:161).

Nerhus i Mauranger i Kvinnherad kommune ble skrevet inn i arkeologihistorien da Jan Bemmann og Güde Hahne i 1994 kalte folkevandringstidas siste fase opp etter denne gården. Nerhus sidestilles derved med andre kjente funnsteder som også har fått sine navn knyttet til faser av yngre romertid og folkevandringstid, for eksempel Vestly i Rogaland og Snartemo i Vest-Agder. Dessuten er Nerhus-fasen nylig satt inn i en generell nordeuropeisk kronologi (Jørgensen A.N. 1999:145, 154). Grunnen

Figur 1. Maurangerfjorden sett fra øst. Nerhus ligger nederst i dalen til høyre. Gravfunnet er gjort like ovenfor låven.

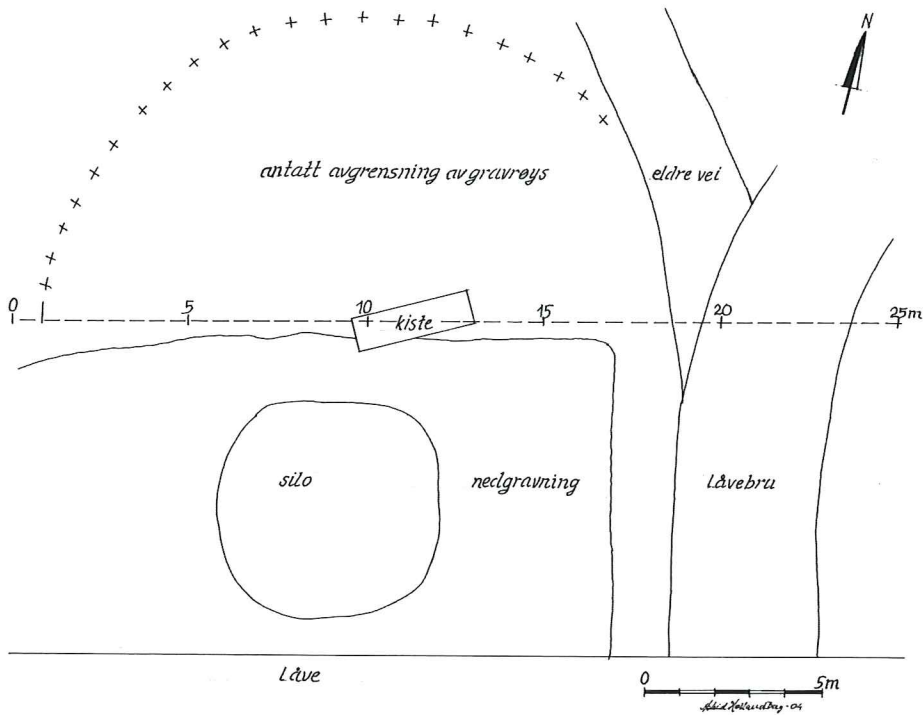
Figur 2. Hordaland fylke med stedsnavn nevnt i teksten.

til denne spesielle oppmerksomheten er et rikt gravfunn som framkom under en nødgravning jeg foretok i april 1981. Av ulike årsaker er funnet aldri blitt skikkelig publisert, men det er likevel kommet i sentrum for debatten om kronologien for overgangstida mellom folkevandringstid og merovingertid. Nerhus-funnet ble første gang omtalt i en note til en viktig artikkel som Bergljot Solberg publiserte kort tid etter utgravningen (1981:161). Det var også Bergljot Solberg som sørget for å få gjenstandene katalogisert og innordnet i museets arkiver, samtidig som hun la forsiktig press på meg for å få orden på dokumentasjon og innberetning. Det er derfor med glede jeg tilegner denne artikkelen til henne.

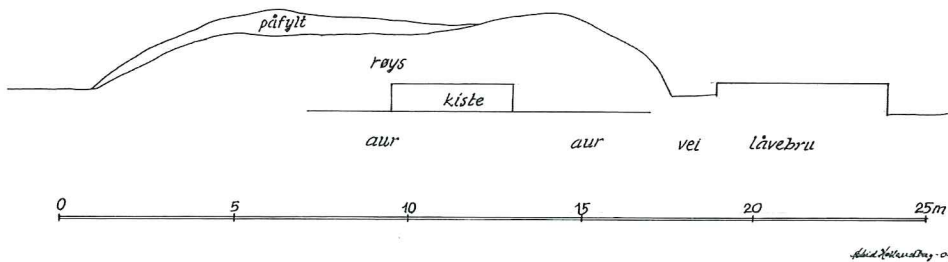
Funnforholdene

Kort tid etter påske 1981 fikk Historisk museum en telefonbeskjed fra grunneier Samson Hatteberg på Nerhus om at en gravkiste bygd av steinheller sto i fare for å rase ut i kanten av et grustak ved låven hans. Sammen med et par studenter dro jeg straks til Mauranger, forberedt på å foreta en utgravning under vanskelige forhold. Stående steinheller var kommet til syne i øvre del av en ca 7 meter høy loddrett vegg av ustabile morenemasser. Gravkista var orientert nesten parallelt med raskanten, så undersøkelsen måtte gjennomføres med en gang til tross for ugunstig vær med sludd- og regnbyger. Det framgikk av veggprofilen at kista var plassert direkte på den opprinnelige markoverflaten og var dekket av en stor gravrøys. På grunn av den ekstraordinære situasjonen besluttet vi å fjerne haugmassene over grava forsiktig med gravemaskin. Dette lyktes uten at steinhellene raste ut, og gravkista kunne deretter undersøkes ovenfra (Fig. 5-6).

Grava var oppdaget av grunneieren i forbindelse med utgraving av grunn for en ny silo nord for låven. Først da siloen var ferdig oppmurt, og sand og grus begynte å rase ut, kom steinhellene til syne. Gravhaugen var ikke tidligere registrert, og den framsto nå som en naturlig forhøyning ved låven. Ytterkanten av haugresten var beskåret av vei og låvebru mot øst, så den må opprinnelig ha vært mellom 20 og 23 meter i tverrmål. Selve haugen var 2,8 meter høy, men de urørte partiene antyder at den har hatt en høyde på 3-4 meter. Gravkista hadde vært plassert sentralt i haugen, og den var orientert NØ-SV, parallelt med dalens hovedretning (Fig. 3-4).

Figur 3. Plantegning over funnstedet med gravrøys og gravkiste inntegnet. Rentegning ved Astrid Hølland Berg.

Figur 4. Øst-Vest profil gjennom gravrøysa. Rentegning ved Astrid Hølland Berg.

Figur 5. Dekkhellene over gravkista avdekket. Sett fra sør. Foto Bjørn Myhre.

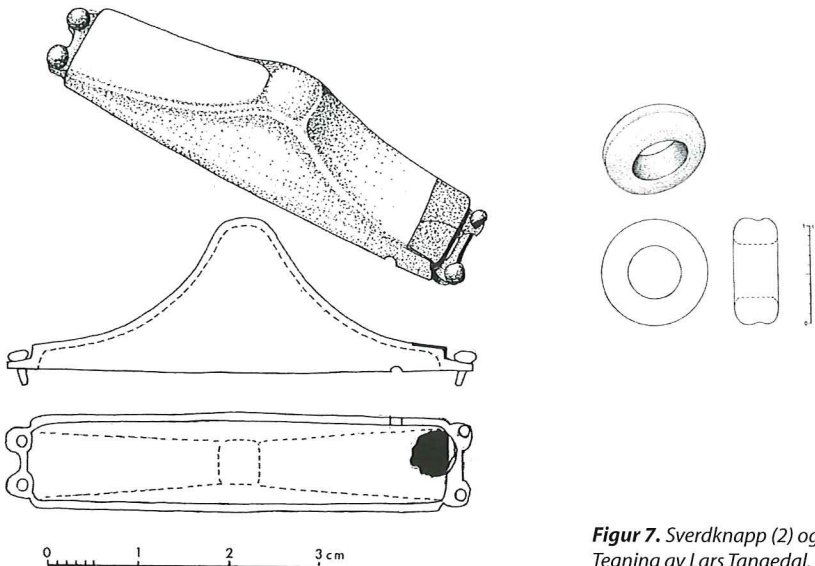
Figur 6. Gravkista etter at dekkheller og de to innveltete sidehellene er fjernet. Sett fra sør. Foto Bjørn Myhre.

Gravkista var fint bygd av stående steinheller, fire i søndre langvegg og fem i den nordre, mens hver av endeveggene besto av en enkelt helle. Syv vannrette heller som delvis overlappet hverandre, utgjorde kistetaket. To av disse var brukket og sto nå på skrå ned mot bunnen, mens en helle i hver av langveggene hadde veltet inn og lå horisontalt på bunnen av kammeret. Det indre rommet var 3,4 meter langt og 0,8 meter i både bredde og høyde. Svært lite jord hadde rast inn, og bortsett fra de to innveltete sidehellingene lå det opprinnelige gulvlaget åpent straks dekkhellene var fjernet. Det var to cm tykt og besto av mørk fet jord som sannsynligvis var rester etter organisk materiale. De bevarte gravgavene lå i og på dette laget.

Gravfunnet

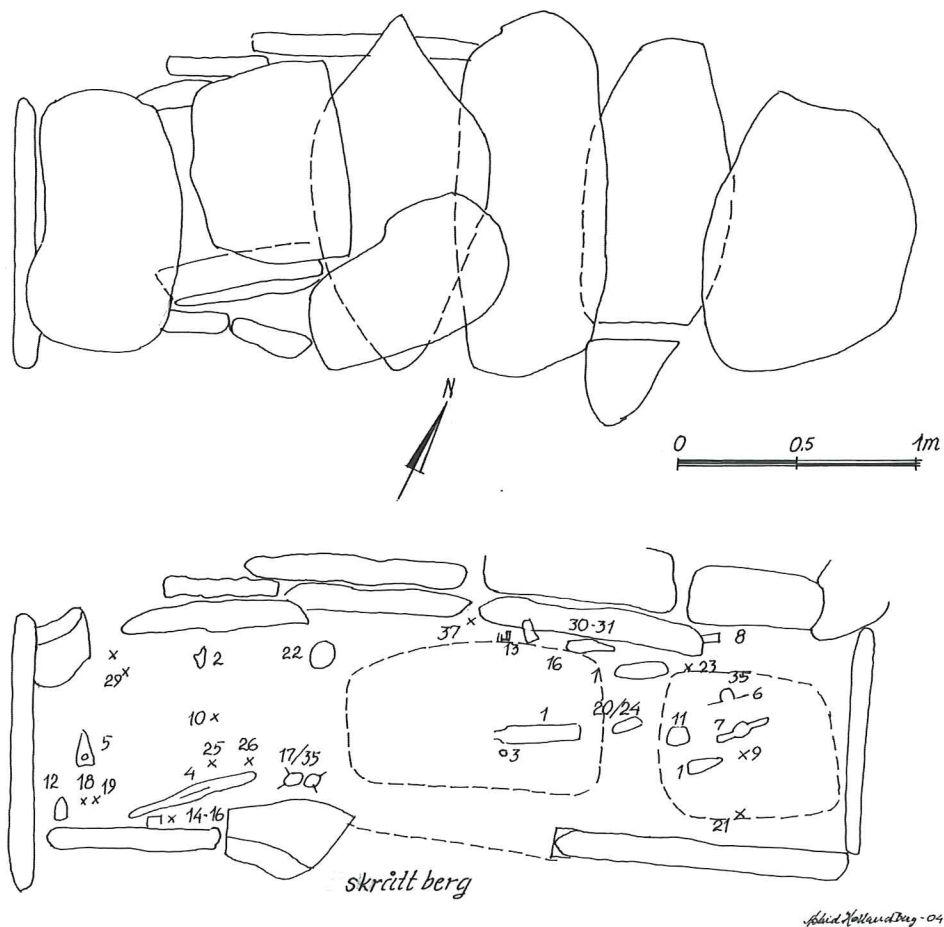
Etter den første opprenskningen av gulvlaget kunne det se ut til at grava var fullstendig omrotet og utplyndret (Fig. 8). I vestre ende av kista lå en enslig sverdknapp av sølv (2), en liten uregelmessig gullring (10), spydspiss (4), øks (5) og bissel (17) av jern, en ildslagningstein av kvarts (12) og en samling skår av ett spannformet leirkar (22). Dessuten var det spredte små jernfragmenter som viste seg å være små ringer (18-19, 25), hasper og skrinhanker (14-15, 25). Langs nordre langvegg lå noen sterkt forrustete jernfragmenter som ble tolket som del av en sverd kling (1), en stor enegget kniv (16) og en pilespiss (23), samt et bryne av kvartsitt (13). I tillegg fantes fragmenter av flere små jernringer (20-21) og en mulig kniv eller pilespiss (24) i kammerets østre halvdel.

Funnbildet ble imidlertid langt klarere etter at de to steinhellingene på gulvet var fjernet. De utgjorde ikke selve kistebunnen, som vi først antok, men de var opprinnelige sideheller som hadde veltet inn over deler av gravgodset. Den østre hella hadde knust en bulevase (11), en skjoldbule (6) og et skjoldhåndtak (7). Dessuten lå odden av en

Figur 7. Sverdknapp (2) og ring (3) av sølv.
Tegning av Lars Tangedal.

sverdsklinge (1) og en liten remspenne av bronse her (9). Under den andre hella lå øvre del av samme sverdsklinge (1) med en liten sølvring tett inntil håndtaket (3). I mellomrommet mellom de to midtre hellene i nordre langvegg lå fire sammenhørende fragmenter av en hodeskalle og fire tenner (37), mens en pinsett av bronse (8) kom for dagen ved foten den østre stående sidehella.

Figur 8. Plantegning av gravkista med dekkheller på plass (øverst) og funnene inntegnet (nederst). Nummereringen viser til katalog og liste s. 285. De to innveltede sidehellene er markert med stiplet linje. Rentegning ved Astrid Holland Berg.

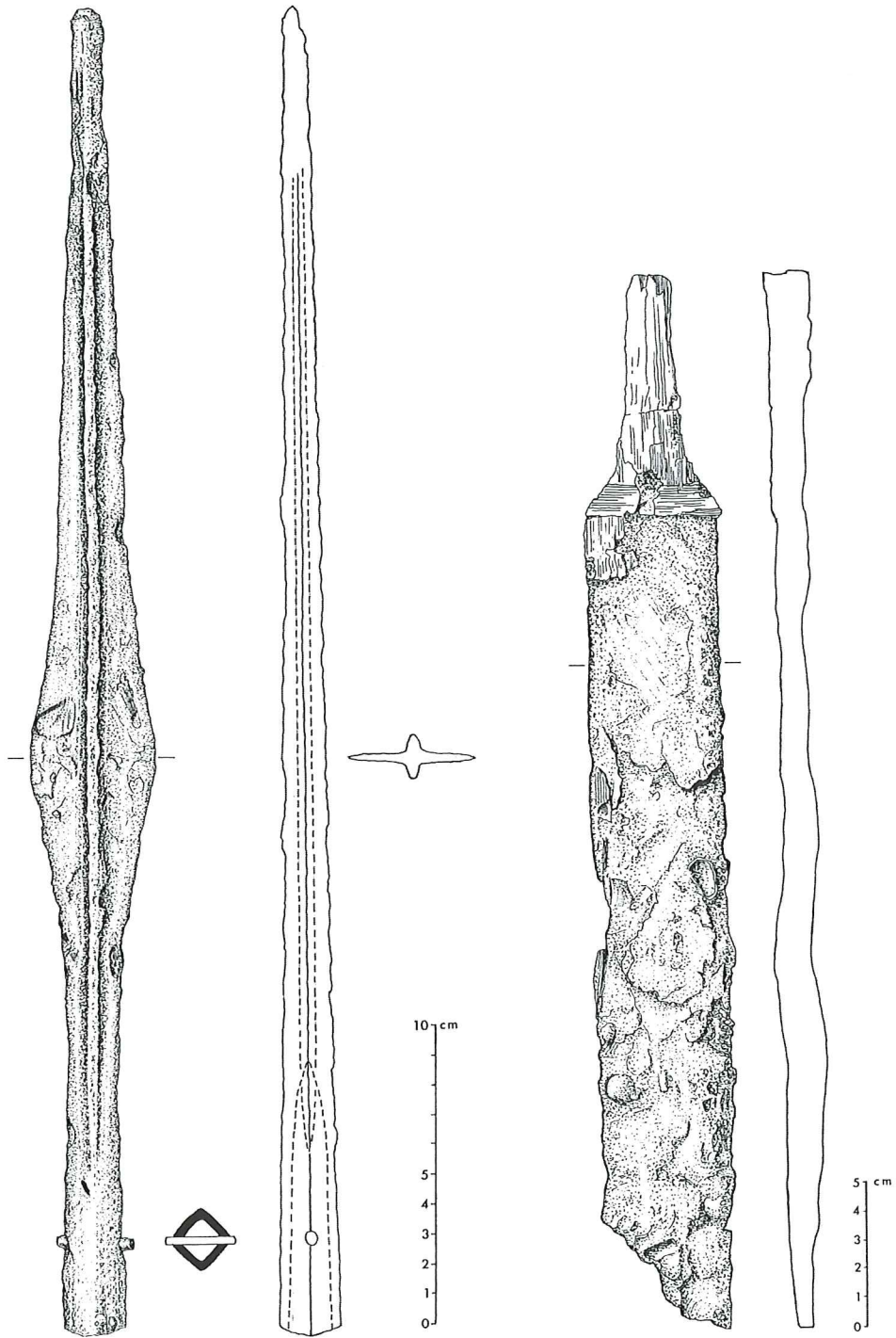
Liste over de viktigste gjenstandene fra grava (for en fullstendig katalog, se B14954, Geber & Solberg 1997):

- (1) Fire større og mindre fragmenter av tveegget sverd med tange (Fig. 9a).
- (2) Pyramideformet sverdknapp av sølv av Brighthampton/Ciply type (Bemmann & Hahne 1994:Abb. 42/10, Fett 1940b: Figur 1) (Fig. 7).
- (3) Liten ring av sølv ved sverdgrepet (Fig. 7).
- (4) Spydspiss av jern, som Solberg 1981: I.3a (Fig. 9a).
- (5) Øks av jern, som Fett 1940b: Figur 2 (Fig. 9b).
- (6) Skjoldbule av jern med pigg av bronse, som Fett 1940b: Figur 2 (Fig. 10).
- (7) Skjoldhåndtak av jern, som Fett 1940b: Figur 61 (Fig. 10).
- (8) Pinsett av bronse, som R 165 (Fig. 11).
- (9) Miniatur remspenne av bronse (Fig. 11).
- (10) Liten gullring laget av en tynn ten (Fig. 11).
- (11) En bulevase (Fig. 12).
- (12) Ildslagningsstein av kvartsitt.
- (13) Bryne av kvartsitt.
- (16) Kortsax/stor kniv av jern, som Jørgensen, A.N. 1999:15.1/99.1 (Fig. 9).
- (17) Bissel av jern (Fig. 9b)
- (18) Liten remspenne av jern.
- (22) Skår av spannformet leirkar, av form som Magnus 1984:Figur 2E, s.14, med knottedekor som Schetelig 1904: Figur 46, Bøe 1931: Figur 326).
- (23) Pilespiss av jern, som R 540.
- (24) Pilespiss eller kniv av jern.
- (37) Fire kraniefragmenter og fire tenner.

Dessuten små remspenner, ringer, kroker, hasper, håndtak og lignende av jern.

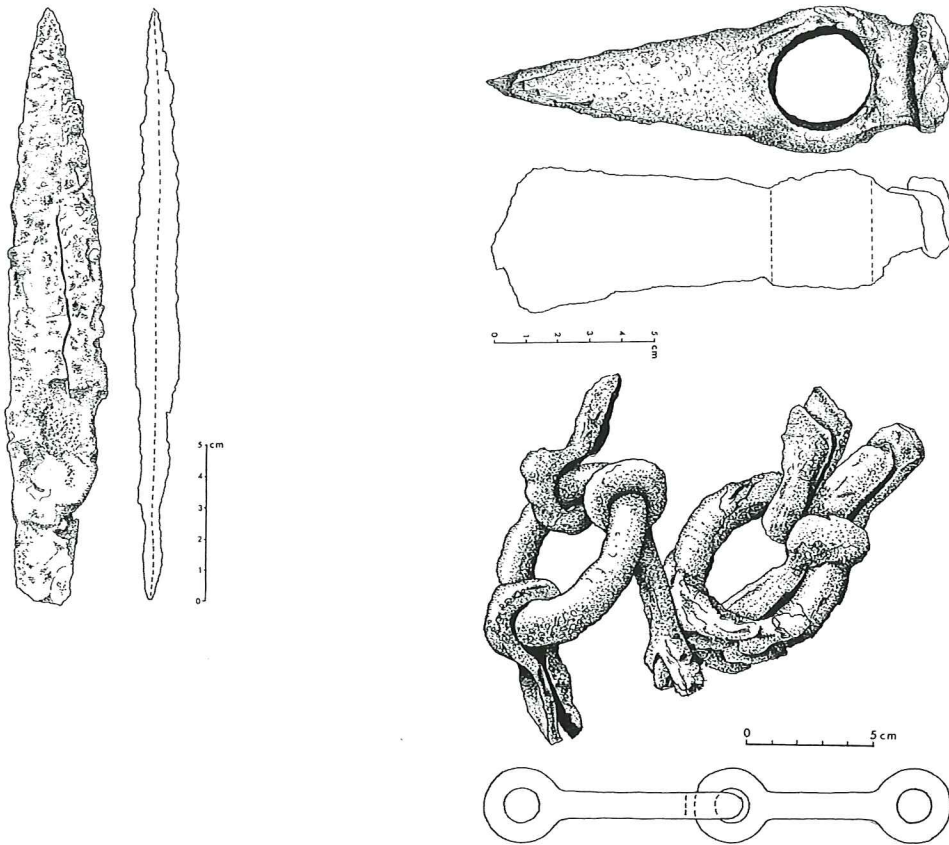
Med en fullstendig oversikt over gjenstandene var det mulig å gi en fortolkning av gravsituasjonen: Den øvre delen av sverdklinga med sølvring ligger sannsynligvis på opprinnelig plass. Det betyr at den avdøde har ligget med hodet mot vest, og sverdet langs hans høyre side har strukket seg ned mot funnstedet for sverdodden. Den klare sammenhengen mellom skjoldbule og skjoldhåndtak antyder at skjoldet var plassert ved eller over den dodes føtter, og den lille remspenna av bronse kan ha tilhørt et remutstyr i forbindelse med skjoldet. Den store eneggete kniven som er klassifisert som en kortsax (Bemmann & Hahne 1994:Beilag 10), må ha ligget langs mannens venstre side, og spydspissens plassering og orientering antyder at spydskaftet har ligget skrått over den avdøde. Det spannformete leirkaret har i tilfelle stått ved hodet hans og bulevasen ved føttene.

En mann med full våpenutrustning er altså gravlagt her, med tveegget sverd, våpenkniv, spyd og skjold. En liten kniv eller en pilespiss hører også med. I tillegg kommer våpenøkse ved vestre endehelle og bisselet av jern som symboliserer hesten.

Figur 9a. Spydspiss (4), sverdklinge (1) av jern. Tegning av Lars Tangedal.

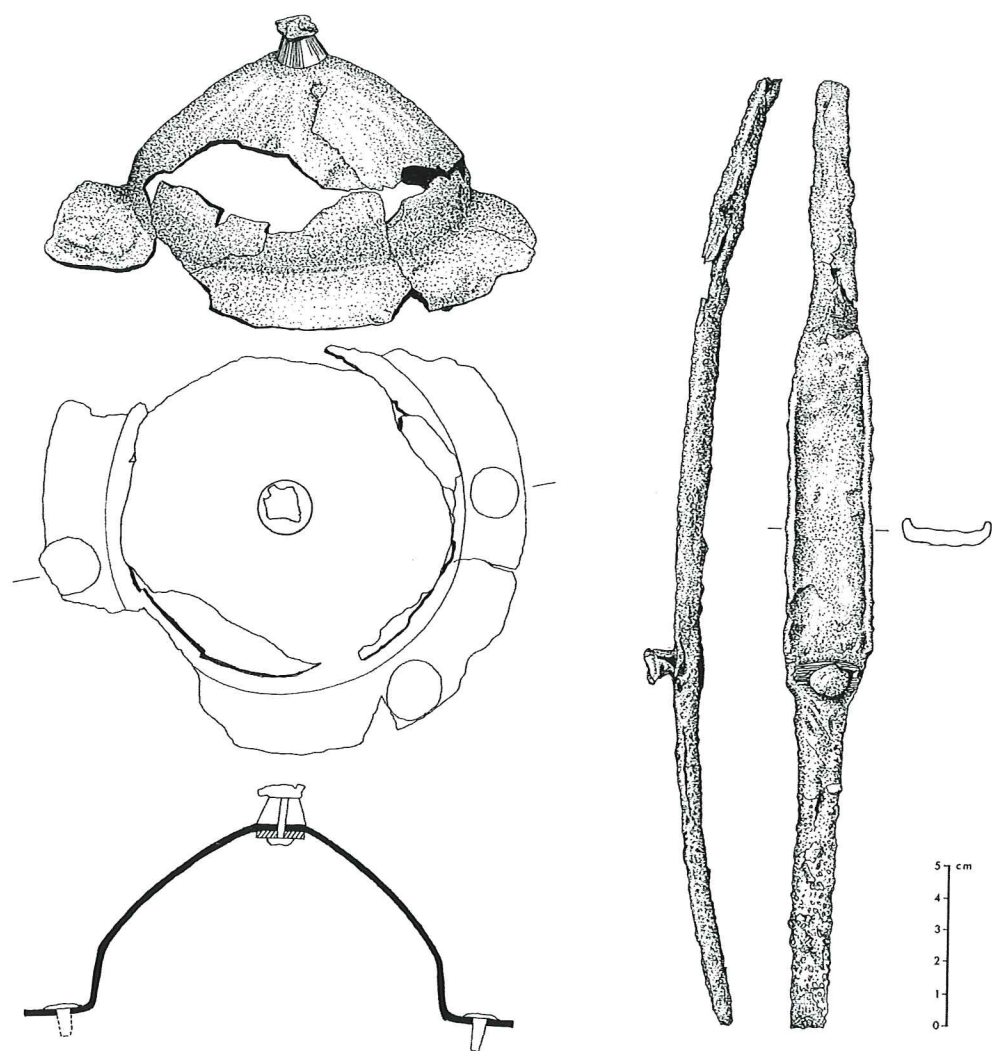

Figur 9b. Kortsax (16), øks (5) og bissel (17) av jern. Tegning av Lars Tangedal.

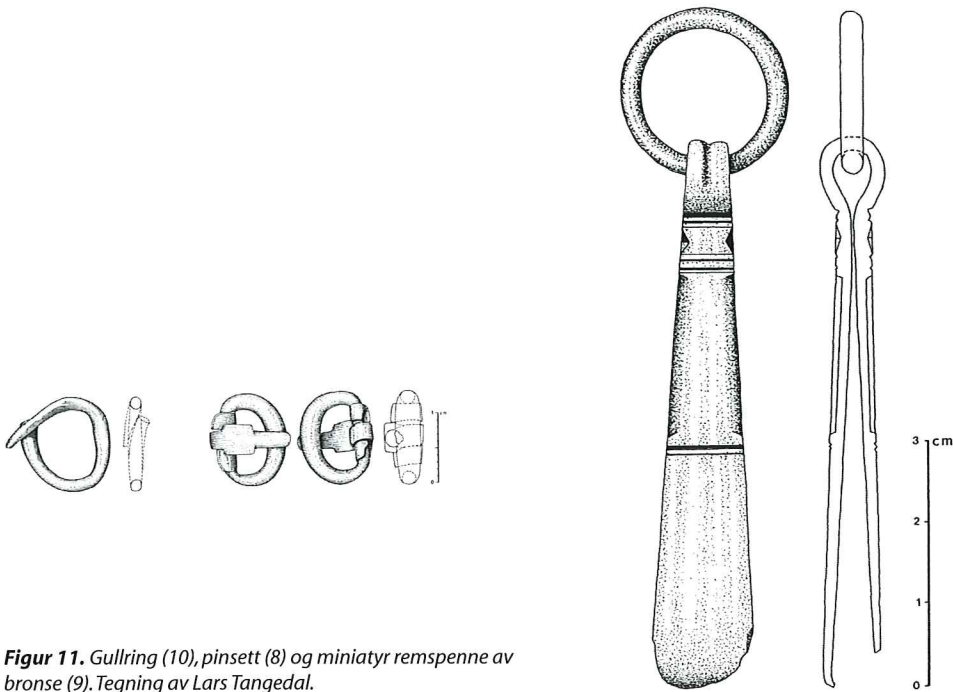
Kraniebeina og tennene er undersøkt ved Zoologisk museum. Det dreier seg om fire sammenhørende fragmenter av skallen til ett individ som har hatt en alder på 40-50 år, og fire sterkt nedslitte tenner (en hjørnetann og tre jeksler) fra en person som må ha vært eldre enn 30 år. I rapporten fra museet heter det at «tenner og skalle *kan* ha tilhørt samme individ», men det har ikke vært mulig å fastslå personens kjønn (Hufthammer 1981). Funnkonteksten og gravgavene tyder imidlertid på at den avdøde har vært en mann i framskreden alder.

Dobbelbegravelse, haugbrott eller omroting av dyr?

Det er imidlertid flere trekk som viser at en del av gravgodset ikke lå på sin opprinnelige plass. Først og fremst gjelder det tennene og fragmentene av hodeskallen som lå sammen mellom to sideheller der bevaringsforholdene har vært gode. Dessuten var sverdet brukket i flere deler, og bare øvre del av klinga lå fortsatt inntakt. Når odden var litt forskjøvet i forhold til sverdets lengderetning, kan det ha skjedd da den østre sidehella veltet inn, men det kan vanskelig forklare at klingas midtparti lå helt inn

Figur 10. Skjoldbule (6) og skjoldhåndtak (7) av jern. Skjoldbulens pigg og plate er av bronse. Tegning av Lars Tangedal.

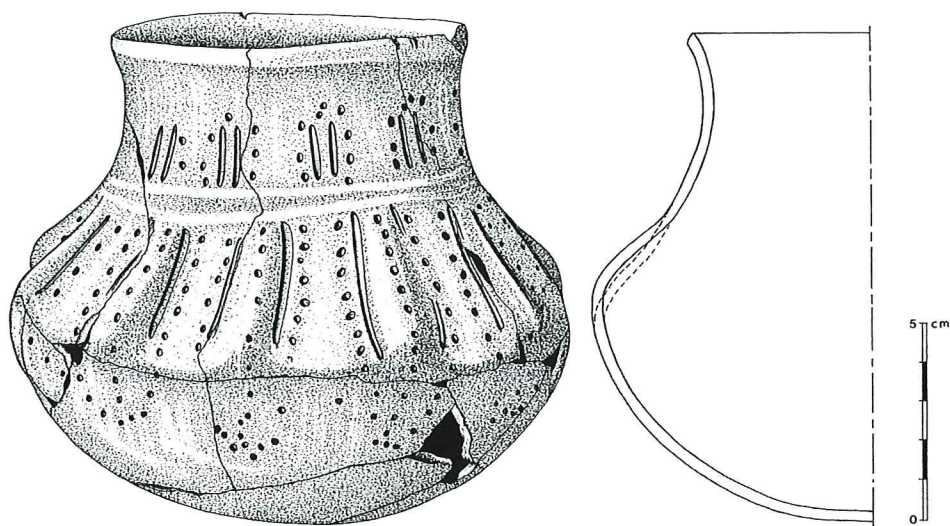
Figur 11. Gullring (10), pinsett (8) og miniatyr remspenne av bronse (9). Tegning av Lars Tangedal.

mot nordre langside. Det samme gjelder plasseringen av sverdknappen og den lille betalingsringen av gull som lå hver for seg i vestre ende av kista.

Dersom kortsaxen og sverdhåndtaket omtrent angir mannens beltested, skulle vi ha forventet at også pinsetten av bronse hadde ligget der, ikke bortgjemt ved foten av en sidehelle. Det er også forbausende at ingen gjenstander ble funnet i midtre del av kista, der mannens overkropp må ha ligget. Blant annet mangler det en beltespenne som vanligvis finnes i mannsgraver fra sein folkevandringstid (sml. Fig. 8). Øksas plassering ved vestre endevegg kan ha vært den opprinnelige, men en kunne kanskje ha forventet at den var lagt nærmere den avdøde.

Kan den påviste uorden i gravgodset ha vært forårsaket av dyr som var kommet inn i kista? Skallefragmentene og tennene i hulrommet mellom de to sidehellene kunne muligens ha blitt dratt dit av en røyskatt, rotte eller liknende, dersom kraniet på forhånd hadde vært knust. Dette kunne teoretisk ha skjedd da den største sidehella veltet inn, men da ville den knuste skallen ikke ha vært tilgjengelig under den tunge steinen. Det er enda vanskeligere å tenke seg at et dyr skulle ha flyttet sverdknappen til kistas vestre ende og pinsetten ut til sideveggen, og ha forskjøvet den midtre delen av klinga.

En annen mulig er at omrotingen skyldes en sekundærbegravelse i samme gravkiste. I mange hellekister fra folkevandringstid er det påvist gjenstander fra flere graver, og

Figur 12. Bulevase (11). Tegning av Lars Tangedal.

det er dokumentert at det eldste gravgodset kunne bli flyttet i forbindelse med den siste gravleggingen (Schetelig 1912:96-101, Schetelig 1917:15). I Nerhus-grava var det ikke mulig å peke på noen gjenstander som indikerer at det har vært to begravelser, men det kan teoretisk sett tenkes at det har gått så kort tid mellom primær- og sekundærgrav at gravgodset ikke kan skilles. (Se en liknende diskusjon om det kan ha vært to begravelser i den rikt utstyrte grava Snartemo V i Vest-Agder. Hougen 1935:10-11).

Det var heller ikke mulig å påvise spor etter et sekundært innbrudd i gravkista. Muligens kan en person ha presset seg inn i kisterommet ved en av de knekte dekkhellene, eller der hvor de to innveltete sidehellene opprinnelig sto, men disse skadene kan like gjerne ha skjedd på grunn av press fra haugmassene. En annen mulighet er at en eller flere av dekkhellene er blitt løftet til side og lagt tilbake på plass etter innbruddet.

Et eventuelt haugbrott må særlig ha vært rettet mot kistas midtparti som nå var nesten funntomt. Her har mannens overkropp ligget, og det er sverdet og beltepartiet som er ødelagt. Sverdet er delt i flere biter, beltespenna er fjernet og pinsetten er kastet inn til siden. Kanskje var det under et slikt inngrep at hodeskallen ble knust? I en så rikt utstyrt grav kunne en ha forventet flere statusvarer av høy kvalitet eller av edelt metall, så det er mulig at noen gravgaver nå ble hentet ut. I sagaer og andre skriftlige kilder framheves sterke symboler som sverd, belte og ring som mål for haugbrott (Brøgger 1945, Myhre 1994, Røthe 1997:38ff). Kanskje er det spor etter en liknende hendelse på Nerhus?

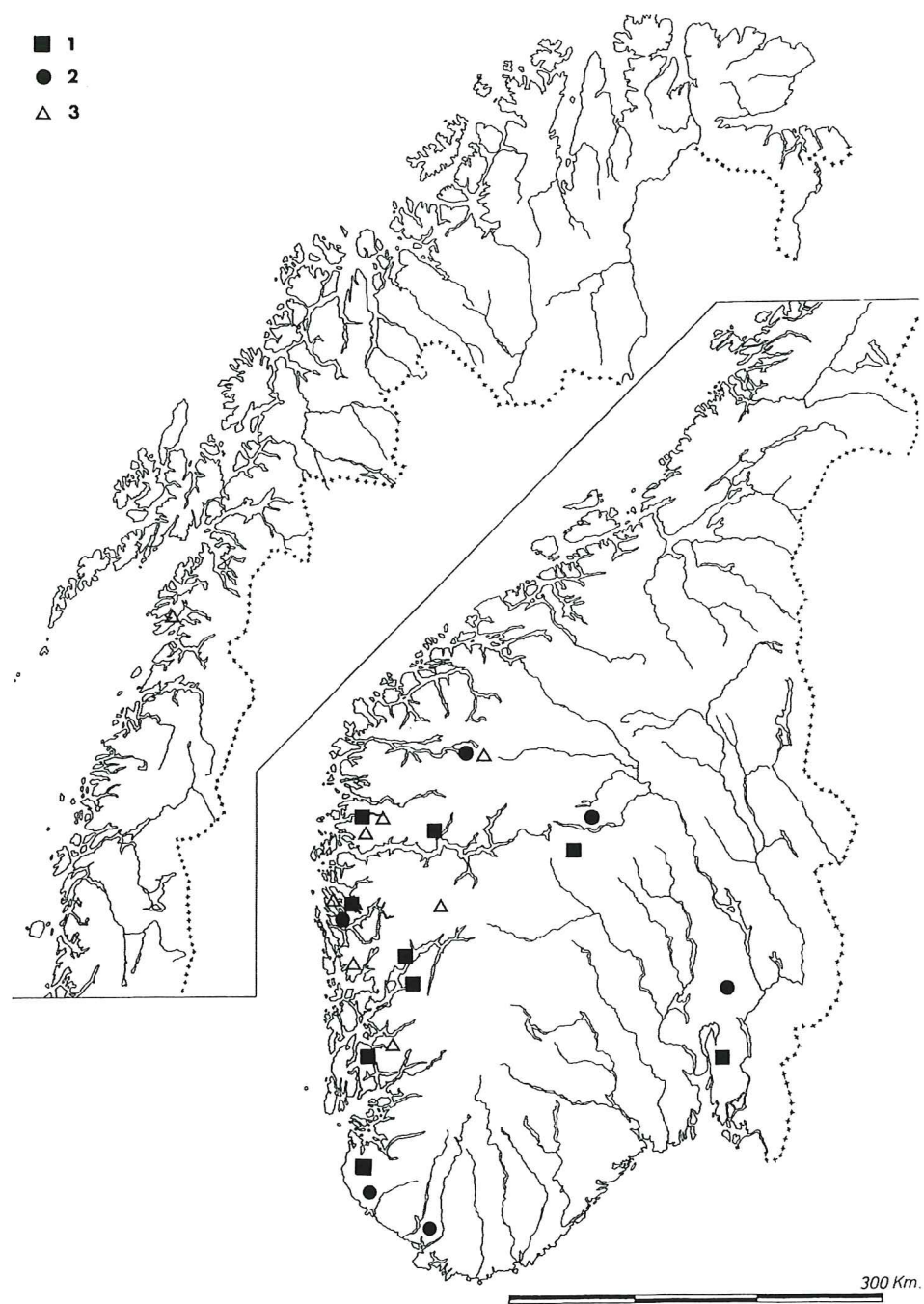
Nerhus-funnet mellom folkevandringstid og merovingertid

Skillet mellom folkevandringstid og merovingertid i Norge, både kronologisk og innholdsmessig sett, har vært omdiskutert siden slutten av 1800-tallet (for en historikk, se Vinsrygg 1979, Gudesen 1980, Helgen 1982). Dateringen av periodeskiftet har variert mellom 550 og 600, og periodedefinisjonene er først og fremst knyttet til endringer i stil, smykker og keramikkproduksjon (Schetelig 1906, Bøe 1931, Nissen Meyer 1935, Bakka 1973, Kristoffersen 2000), men også til våpenkronologien (Fett 1940a-b, Shetelig 1917, Gjessing 1934, Solberg 1981, 1985).

Diskusjonen har dreid seg om overgangen mellom de to arkeologiske periodene skjedde hurtig og noenlunde samtidig over store områder, eller om det var en gradvis prosess som pågikk over lang tid (Johansen 1971, Mikkelsen 1973). Det har også vært et sentralt tema om det kan påvises regionale forskjeller, eller om utviklingen i Norge foregikk synkront med det som skjedde i Nord-Europa forøvrig. I 1981 tok Bergljot Solberg opp igjen den gamle diskusjonen om Stil I fortsatt var levende i Vest- og Nord-Norge etter at Stil II var tatt i bruk i Øst- og Sør Skandinavia. Hennes metode var basert på den grunntanke at enkelte våpentyper i denne overgangsperioden var av en overregional karakter, og at de endret seg relativt hurtig og noenlunde samtidig over store deler av Nord-Europa. Slike våpen ville kunne fungere som markører til å påvise regionale forskjeller i den materielle kulturen i Skandinavia.

Solberg konsentrerte seg om graver med spydspisser av hennes type I og II (spesielt undertypene I.3a, I.3b og II.1) som er funnet i både Norge, Sverige og Finland (1981:Table 2-3). Hun kunne vise at i Vest- og Nord-Norge er disse spydtypene funnet sammen med seine spanformete leirkar som i kvinnegraver inngår i funnkombinasjoner med sein Stil I og de yngste relieffspennene. I Øst-Norge, Sverige og Finland mente hun imidlertid at slike spyd tilhører funnmiljøer med tidlig Stil II. Hennes konklusjon var at den yngste folkevandringstidsfasen i Vest-Norge var delvis samtidig med den eldste merovingertidsfasen i Øst-Skandinavia (Nermans fase VII.1) og det såkalte «Åker-komplekset» i Øst-Norge (Solberg 1981:170). Et slikt synspunktet ville bety mye for gjenstandskronologien i 6. århundre, men også for bosetningsutvikling, generell kulturhistorie og politiske forhold i de ulike regionene i overgangsperioden mellom folkevandringstid og merovingertid.

Nerhus-funnet kom for dagen i 1981, mens Bergljot Solbergs artikkel var under trykking, og hun kunne derfor bare omtale det i en fotnote. Siden det er et sluttet funn som inkluderer flere av de gjenstandstypene hun den gang studerte, vil det være en viktig kilde for de spørsmålene hun tok opp for 25 år siden. Da det dessuten nylig er publisert flere avhandlinger som berører kronologen i 6. århundre, vil jeg med utgangspunkt i Nerhus-funnet diskutere om hennes synspunkter på dette området fortsatt er holdbare.

Figur 13. Kart som viser gravfunn med våpen fra slutten av folkevandringstid (gruppert etter Bemmenn & Hahne 1994 og basert på deres kart Abb.39). 1 Funn som tilhører Nerhus-gruppen, 2 funn som tilhører enten Snartemo- eller Nerhus-fasen, 3 funn som er fra siste del av folkevandringstid. Sammenlikn med funnliste i note 1.

Nerhus-fasen i tid og rom

De siste årene er det utarbeidet flere overregionale kronologiske skjema for våpenutvikling og våpenkombinasjoner i folkevandringstid og merovingertid (blant annet Ament 1977, Arrhenius 1983, Bemmman & Hahne 1994, Jørgensen A. N. 1999). Jan Bemmman & Güde Hahne studerte 433 norske våpenfunn fra yngre romertid og folkevandringstid med det formål å lage en kronologisk gruppering av funnmaterialet og en faseinndeling for dette tidsrommet. 103 velutrustete gravfunn ble utvalgt til en funnkombinasjonsanalyse som ledet fram til 12 kombinasjonsgrupper av ulike våpentyper. Den relative kronologien for disse gruppene kunne etableres gjennom en sammenlikning med allerede eksisterende kronologiskjema i Skandinavia og på Kontinentet. Den endelige funnkombinasjonstabellen viser at hver av gruppene i store trekk tilsvarende en tidsepoke, men forfatterne understreker at det er behov for videre forskning for å kunne fastlegge faseinndelingen bedre. Spesielt peker de på behovet for å sammenlikne våpengrupperingen med den eksisterende kronologien som i hovedsak er bygd på funn fra kvinnegraver med smykker, stilornerte gjenstander og keramikk (Bemmman & Hahne 1994:292-295, 354-355).

Hver av kombinasjonsgruppene har fått navn etter ett spesielt godt utrustet gravfunn med et karakteristisk inventar. De to yngste gruppene i folkevandringstid kalles opp etter gravene fra Snartemo og Nerhus, og skillet mellom dem defineres i første rekke på grunnlag av tilstedeværelsen av ulike typer økser, spydspisser, skjoldbuler og skjoldhåndtak. Karakteristisk for gravene i Snartemo-gruppen er to spydspisser med og uten mothaker, mens Nerhus-gruppen bare har en lang, smal spydspiss uten mothaker. Dessuten skiller Nerhus-gruppen seg ut ved en stor våpenkniv, en såkalt kortsax (Bemmman & Hahne 1994: 329, Beilag 10, Jørgensen, A. N. 1999:47-48, 111) (Fig.12 med note 1). Bammann & Hahne plasserer Snartemo-gruppen i den siste tredjedelen av 5. århundre og tidlig i 6.århundre, mens Nerhus-gruppen dateres til perioden 510/525-565/570 (1994:329, 334).

Nerhus-gruppens viktigste våpentyper er alle representert i grava fra Nerhus (*Note 2*):

- Tveeggete sverd med pyramideformet knapp av Brighthampton/Cipty type (Bemmman & Hahne 1994: 381) (Fig. 7).
- Lange, slanke spydspisser, hovedsakelig som Solbergs typer I og II (1994:432, funnliste 42, s. 586) (Fig. 9a).
- Skjoldbule med topplate av type IX (1994:466, Abb. 84/IX, funnliste 74, s. 605) (Fig. 10).
- Skjoldhåndtak av type V (1994:481, Abb. 95/V, funnliste 82, s. 608) (Fig. 10).
- Stor enegget kniv/kortsax (1994:334) (Fig. 9b).
- Øks med hammerhode (1994:332) (Fig. 9b).

Anne Nørgård Jørgensen har nylig på grunnlag av et stort antall våpengraver fra Gotland, Bornholm og sentrale deler av Norge laget en relativ og absolutt kronologi

for det nordiske området for tidsperioden mellom folkevandringstid og vikingtid (1999). I hennes *Nordisk fase I* inngår tveeggete sverd med trekantet knapp (SP2), skjoldbule med toppknapp (SBA1), lange, slanke spydspisser (L1) og kortsax (SAX K) som alle er overregionale våpentyper, og som overensstemmer med dem som Bemmann & Hahne har plassert i Nerhus-gruppen (Jørgensen A. N. 1999:137/182 og Abb.111-117). Hun sidestiller derfor Nordisk fase I med Nerhus-fasen (l.c.137, 154, Abb 120-121) (Fig. 14).

Ved hjelp av de overregionale våpentypene samordner hun sin faseinndeling med de rike våpengravene fra Mellom-Sverige (Arrhenius 1983) og med kontinentale kronologiske skjemaer, spesielt Ament 1977 og Menghin 1983 (1999: 141ff, Abb.120-121). I tillegg til de mange sammenliknende studiene som ligger til grunn for denne absolutte kronologien, framhever hun at en skjoldbule av samme type som i Nerhus-grava er funnet i en grav i Kölnerdomen, som er dendrokronologisk datert til 537±10, og i en rik grav i Krefeld Gellep i Tyskland som er myntdatert til etter 518. Hun konkluderer med at Nordisk fase I (og dermed også Nerhus-fasen) kan parallelliseres med Aments fase II (AMII) som i absolutte årstall er datert til 520/30-560/70 (1999:/141/182).

Spannformete leirkar og Stil I-II i Nerhus-fasens våpengraver

Utgangspunktet for Solbergs arbeid i 1981 var at spydspisser av hennes type I og II finnes i vestnorske graver sammen med spannformete leirkar som i andre sammenhenger forekommer sammen med sein Stil I, mens de i Øst-Skandinavia tilhører den tidlige merovingertidas funnkompleks som inkluderer tidlig Stil II. Nerhus-grava inneholder nettopp en spydspiss av hennes type I.3a sammen med en bulevase og et spannformet leirkar, og den er derfor et godt utgangspunkt for å vurdere hvor god konteksten er for tilstedeværelsen av disse seine folkevandringstidselementene i graver fra Nerhus-fasen.

Følgende gravfunn med våpen fra Nerhus-fasen eller seint 6. århundre inneholder også spannformete leirkar (SFL) (Funn nr. i henhold til Bemmann & Hahne 1994):

- Funn nr. 207. S 2067-82. Aniksdal, Hå, Rogaland (SFL, 2 kar). Innlevert samlet 1896. Manns- og kvinnegrav i samme kiste? (Stavanger Museums Aarbog 1896:129-130).
- Funn nr. 219. S 8611. Håland, Sola, Rogaland (SFL/R361). Utgravd av A. Skjølvold (Stavanger Museums Årbok1959:107-108). Snartemo eller Nerhus-fase.
- Funn nr. 254. B 653. Gjukastein, Voss, Hordaland (SFL som Shetelig 1912: Fig. 320. Stil II på ryggknappspenne). Muligens tre sammenblandete funn (Næss 1996:140).
- Funn nr. 256. B 100018. Grimstad, Lindås, Hordaland (SFL som Bøe 1931:Fig.300-303). Innlevert funn som er ettergravd av W.Slomann (Bergens Museums Årbok (BMÅ) 1949:15-16. Snartemo- eller Nerhus-fase.
- Funn nr. 261. B 5541. Haugland, Bergen, Hordaland (SFL. Stil I på sverdknapp). Innkjøpt 1897, ukjente funnforhold (BMAa 1904:31).
- Funn nr. 266. B 4950/5705. Hodneland, Lindås, Hordaland (SFL med perledekor, Solberg 1981:Fig. 12). Innlevert i to omganger 1893/1901. Usikker sammenheng.
- Funn nr. 278. B 14954. Nerhus, Kvinnherad, Hordaland (SFL med knottedekor som funn nr. 321 og 281) (Note 3). Utgravd av B. Myhre 1981.

Funn nr. 281. B 6658. Nordre Byrkjeland, Kvam, Hordaland (SFL som Nerhus-karet). Utgravd av H. Shetelig. To graver i samme kiste? (Shetelig 1917:30-38, fig. 34-35).

Funn nr. 301. B 5587. Bortnheim, Fjaler, Sogn og Fjordane (SFL med bue- og perledekor). Innlevert ved Gabriel Gustafson. Ingen funnopplysninger (BMAa 1904:41, Solberg 1981:167).

Funn nr. 307. B 8989. Eikenes, Stryn, Sogn og Fjordane (SFL som Straume 1962:Plate 31). Utgravd av P. Fett 1938. To graver i samme kiste? (BMÅ 1938:11-13).

Funn nr. 321. B 4506. Mindresunde, Stryn, Sogn og Fjordane (SFL som Nerhus-karet). Innlevert 1887 (BMAa 1887:118, Solberg 1981:Fig.16, Schetelig 1904:Fig.46).

Funn nr. 325. B 5555. Myklebost, Fjaler, Sogn og Fjordane (SFL med kurvpletning). Innlevert 1899-1900. Ingen opplysninger (BMAa 1904:35 (Magnus 1984:145, 154).

Funn nr. 344. B 5132. Svære, Balestrand, Sogn og Fjordane (SFL med båndpletning) Innlevert 1895. Ingen opplysninger (BMAa1895:3, Solberg 1981:Fig.19, Magnus 1984: 144, 152).

Oversikten over våpengraver med spannformete leirkar viser at dokumentasjonen av funnkontekstene varierer sterkt i kvalitet. De beste beretningene foreligger for Håland (nr. 219), Nerhus (nr. 278), Nordre Byrkjeland (nr. 281), Eikenes (nr. 307) som alle er utgravd av arkeologer. Relativt gode opplysninger foreligger også om Grimstad-funnet (nr. 256) som ble etterundersøkt av Wencke Slomann. Det knytter seg imidlertid en viss usikkerhet til sammenhengen mellom våpen og leirkar i grava på Nordre Byrkjeland siden det her fantes to graver i samme kiste. Det samme gjelder Eikenes-grava hvor gjenstandene antyder at det også her har vært en dobbelbegravelse. Det må også understrekes at plasseringen av funnene fra Håland (nr. 219) og Grimstad (nr. 256) i Nerhus-fasen usikker, og de kan like gjerne tilhøre Snartemofasen (Bemman & Hahne 1994:529, 533).

Gjenstandene fra funnene nr. 207, 321, 325, 344, 301 er innlevert til museet uten at det ble foretatt ettergravning av arkeolog. Konteksten er derfor avhengig av finnernes observasjonsevne og rapporter. Når vi vet at det ofte forekommer flere begravelser i samme gravkiste eller i samme haug, knytter det seg en feilkilde til disse opplysningene. Det gjelder i enda større grad funnene nr. 254 og 266 som ble innlevert til museet i flere omganger, og nr. 261 som er innkjøpt uten funnopplysninger.

Det er likevel så mange eksempler på at våpen av Nerhus-gruppen skal være funnet sammen med spannformete leirkar, at ikke alle kan være sammenblandete gravfunn. Det dreier seg om leirkar av seine typer både når det gjelder form og dekor, og som ellers kjennes fra kvinnegraver fra Nissen Meyers fase 5-6 der også gjenstander dekorert i stil I inngår (Magnus 1984, Kristoffersen 2000:74-78).

Gravfunnet fra Nerhus står i en særstilling når det gjelder god funnkontekst. Riktignok er det ovenfor diskutert om gravkista kan ha vært åpnet i ettertid, men dersom dette er tilfelle er det mest sannsynlig at det skyldes haugbrott og ikke en sekundærbegravelse (se ovenfor s. 287ff). Det fullstendige våpensettet og leirkarene fra Nerhus bør derfor være nedlagt samtidig, og funnet blir en avgjørende bekræftelse på at det i denne overgangstida i Vest-Norge forekommer både seine folkevandringstidselementer og våpentyper som innleder merovingertidas former, slik Bergljot Solberg hevdet i 1981.

Det foreligger imidlertid ingen god dokumentasjon for en sammenheng mellom våpengraver fra Nerhus-fasen og gjenstander med Stil I eller Stil II. Sverdknappen fra Haugland (nr. 261) med Stil I kan være fra Snartemo-fasen, og Bemmann & Hahne har bare våget å plassere den seint i folkevandringstid (1994:534). Funnet er også innkjøpt uten funnopplysninger. Koblingen mellom sein Stil I og Nerhus-fasen må derfor skje ved hjelp av de spennformete leirkarene som forekommer i både manns- og kvinnegraver. Ryggknappspenna med Stil II fra Gjukastein (nr. 254) tilhører et funn som ble innsendt i flere omganger allerede i 1875, og det dreier seg sannsynligvis om to eller tre sammenblandete gravfunn fra samme gravhaug (Næss 1996:140). Ny forskning har da også vist at klassisk Stil IIB sannsynligvis ikke opptrer så tidlig som i Nerhus-fasen (Bemmann & Hahne 1994:335, Jørgensen, A. N. 1999:183-185, Solberg 2000:183).

Nerhus-fasen som en overgangsperiode mellom folkevandringstid og merovingertid

Bergljot Solberg hevdet i 1981 at flere av de viktigste våpentypene på midten av 500-tallet er overregionale, og at de utvikler seg parallelt og noenlunde samtidig i Skandinavia og på Kontinentet. Hun understreket derfor viktigheten av å bruke dem som markører for å synkronisere arkeologiske funn fra ulike regioner (1981:153). Det er en metode som også Jan Bemmann og Güde Hahne (1994) og Anne Nørgård Jørgensen (1999) bruker i sine forsøk på å samordne våpenkronologi og faseinndeling i folkevandringstid og merovingertid. Dersom vi godtar deres konklusjon om at Nerhus-fasen og Nordisk fase I overlapper i tid, vil dette få konsekvenser for Solbergs konklusjon om at Stil I ble brukt i Vest- og Nord-Norge også etter at Stil II var innført i Øst-Skandinavia.

Bemmann & Hahne hevder at hennes synspunkt må korrigeres litt. For det første mener de at Nerhus-gruppens spydtyper ikke kan sammenliknes direkte med de samtidige gotlandske fra merovingertidas periode I, slik Solberg gjør. De betrakter heller de norske spydspissene som førformer til merovingertidstypene. Dessuten påpeker de at det finnes seine folkevandringstidselementer både i Nerhus-fasen og i periode I på Gotland, og at begge faser derfor bør karakteriseres som en overgangsperiode mellom folkevandringstid og merovingertid (1994:334-335). Anne Nørgård Jørgensen viser også at rene Stil II elementer sjelden opptrer i graver fra Nordisk fase I, med unntak av graven Tuna XIV der det forekommer dyrehoder av de eldste formene. Det er stempelornamentikken som preger dekoren på metallsaker i denne fasen i Skandinavia. Klassisk dyreornamentikk i Stil II/B blir først vanlig i Nordisk fase II (1999:183, 185), og da forekommer ikke Stil I lenger i Vest-Norge.

Stempeldekoren i tidlig merovingertid må ifølge Mogens Ørsnes ses som en direkte fortsettelse av en tradisjon som går tilbake til eldre jernalder i Skandinavia (Ørsnes 1966:193, Gudesen 1980:127). Også dette underbygger tanken om at Nordisk fase I/Nerhus-fase representerer en overgangsperiode med noen elementer som viser

bakover i tid, samtidig som nye innføres, og at denne glidende overgangen arter seg litt ulikt i de ulike skandinaviske regionene. Det blir dermed en definisjonssak om merovingertidas begynnelse skal settes i denne fasen eller ved innledningen til Nordisk fase II omkring 560/570.

Dersom Nerhus-fasen er samtidig med Ament fase II, betyr det at sein Stil I og de yngste spannformete leirkarene og relieffspennene må dateres tidligere enn vanligvis antatt. Denne overgangsfasen omfatter et kort tidsrom på bare 30-50 år, det vil si en generasjon mellom 520/530 og 560/70. Det var en tid da det skjedde store endringer

Ament 1976/77	Bemann & Hahne 1994	Nørgård Jørgensen 1999	
“fränkisches” Gebiet Waffengräber	Norwegen Waffengräber	nordisches Gebiet Waffengräber	
AM I	Snartemo		-
AM II	Nerhus Gruppe	I	- 550
AM III		II	-
JM I			- 600
JM II		III	- 650

a)

b)

Stufe	Bornholm (DK)	Gotland (S)	Norwegen
I	520/30-560/70	520/30- 560/70	(Nerhus-Gruppe)
II	560/70-610/20	560/70-610/20	560/70-610/20
III	610/20-680	610/20-680	610/20-680
IV	680-740/50	680-740/50	680-740/50
V	740/50-ca.800	740/50-ca.800	740/50-ca.800
VI	-	ca.800-ca.830/40	ca.800-ca.830/40
VII	- ca. 900	-	ca.830/40-ca.900

Figur 14. Periodeinndeling for merovingertid og siste del av folkevandringstid (etter Ament 1977; Bemann & Hahne 1994; Jørgensen, A.N. 1999. Sammenstilt etter Jørgensen, A.N. 1999: Abb. 121 og s. 154).

på mange områder, og det er bare rimelig at ulike tradisjoner kunne eksistere side om side, ikke bare mellom øst og vest i Skandinavia, men også regionalt innen Norge. Bemmann & Hahne var overrasket over de mange regionale forskjellene som de kunne oppserverte i et ellers likeartet skandinavisk våpenmateriale (1994:286), og Anne Nørgård Jørgensen peker spesielt på de lokale variasjonene hun så i de norske gravfunnene (1997:158).

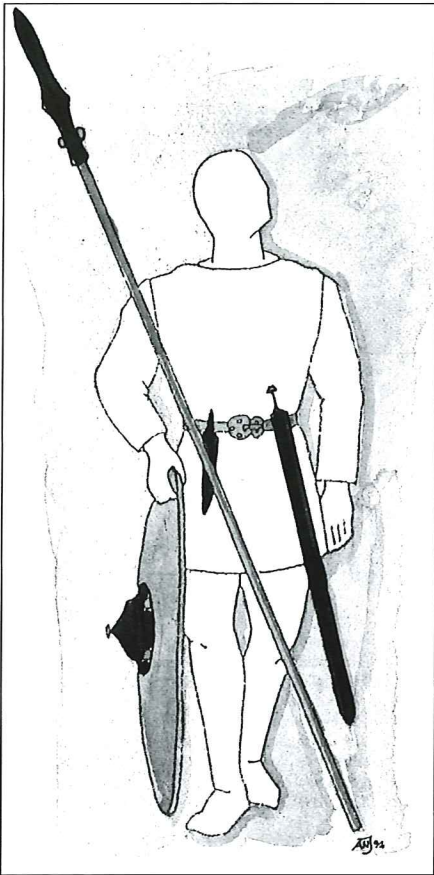
Det har lenge vært akseptert at det i siste fase av folkevandringstid fantes ulike lokale tradisjoner når det gjelder utformingen av relieffspenner, spannformete leirkar og Stil I i Norge, noe som sannsynligvis har sammenheng med ulike kulturelle, sosiale og politiske forhold (Kristoffersen 2000:74-78, 166, 188.). Typisk for sein Stil I er bruken av entrelac-ornamentikk og båndfletning som tydelig har vært påvirket av samme moteretning som preger tidlig Stil II. Båndfletninger av ulik karakter er også karakteristisk for de yngste spannformete leirkarene (Magnus 1984). Det dreier seg om arbeider av høy kunstnerisk og håndverksmessig kvalitet som avspeiler et ønske om å inkorporere nye overregionale ornamentale trekk i den eksisterende lokale og regionale materielle kultur (Kristoffersen 2000:212).

Den store historien om at det i denne overgangsfasen skulle ha eksistert to ulike materielle kulturer i Skandinavia, slik funnforholdene en gang kunne tolkes, kan derfor ikke lenger opprettholdes, men Bergljot Solbergs metode og idé fra 1981 er fortsatt fruktbar for forståelsen av lokale og regionale variasjoner i Nord-Europa.

Nerhus-funnet er et eksempel på at nye våpenformer innføres like tidlig i Vest-Norge som innenfor det øvrige nordeuropeiske området, og det fins klare likheter med våpensammensetningen i stormannsgraver i Mellom-Sverige og på Kontinentet. Nerhus-mannen har hatt en krigerutrustning som var felles for stormenn innen det øvre sosiale skikt i alle nordgermanske stammeriker ved midten av det 6. århundre, men samtidig har han stått i en vestnorsk kulturtradisjon som blant annet er representert ved gravskikken og leirkarene i grava. Anne Nørgård Jørgensens framstilling av den typiske nordiske kriger med våpen ved midten av det 6. århundre kan, når vi ser bort fra beltespenna, betraktes som en illustrasjon også av Nerhus-mannens våpenutstyr (1999:164, Abb.132) (Fig. 15).

Hirdmann med ringsverd?

Sverdknappen i Nerhus-grava er klassifisert til å være av vanlig Brighthampton/Ciply type som kjennes fra både Snartemo- og Nerhus-fasen (Bemmann & Hahne 1994:381, sml. også Steuer 1987:206ff). Men den skiller seg ut fra de vanlige knappene ved at det er foretatt en spesiell reparasjon ved den ene enden. Her har det opprinnelig vært et sirkulært hull med en diameter på 5-6 mm som seinere er blitt dekket av en tynn sølvplate. Under platen er hullets kant riflet og uregelmessig, og det kan nesten se ut som om det er oppstått som følge av en skade. I ytterkanten av den pålagte sølvplaten er imidlertid hullet jevnt avrundet og gir her inntrykk av å være bevart i sin opprinnelige form. Dersom hullet var oppstått ved et uhell, skulle en ha

Figur 15. Illustrasjon av våpenutrustningen til en nordisk krigers omkring midten av 6. århundre med tveegget sverd, spyd, skjold og stor enegget kniv/kortsax av samme typer som funnet i Nerhus-grava (etter Jørgensen, A.N. 1999: Abb. 132, s. 164).

forventet at skaden var blitt størst ved det smale naglefestet som sitter for enden. Den riflete kanten under sølvplaten kan derfor ha oppstått som følge av sekundær forvitring eller ved at noe med hensikt er fjernet herfra (Fig. 7).

En liten sølvring lå ved sverdhåndtaket nedre del, der sverdets nedre hjalt opprinnelig må ha vært (Fig. 7-8). Ringens bredde er den samme som hullet i sverdknappen. Den tanken ligger nær at dette har vært et ringsverd med en løs ring som var festet til enden av sverdknappen, sammenlikn for eksempel sverdet fra Faversham i England (Shetelig 1917:Figur 95). Mot denne hypotesen kan det hevdes at gjennomboingen på knappen i tilfelle burde ha vært plassert midt på endepartiet, slik som på de fra Chassney i Frankrike eller Helgaland av Høyland i Sandnes (Shetelig 1917:Figur 94 og 97). Sølvringens funnsted gjør det derfor mer sannsynlig at den opprinnelig var festet til nedre sverdhjalt på en liknende måte som på ringsverdet fra Snartemo grav V (Hougen 1935:Pl. 1).

Ringsverd av ulike typer er kjent fra våpengraver fra 6.-7. århundre i Skandinavia og Sør-England og på Kontinentet. De eldste har tresidet knapp og en enkel ring

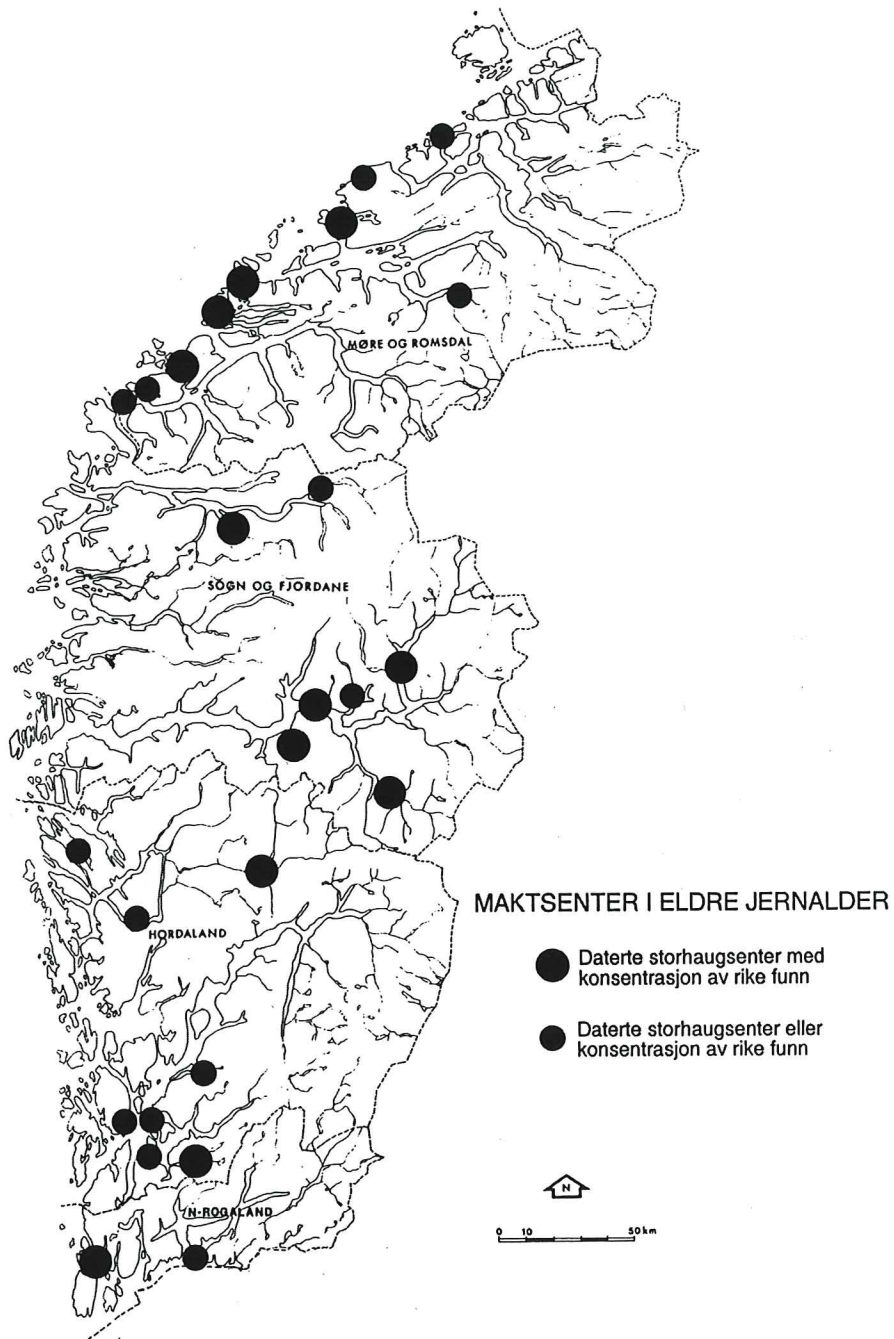
av sølv, slik det er foreslått for Nerhus-sverdet, mens mer forseggjorte konstruksjoner med ringknopp av gull opptrer etter midten av 6. århundre (Steuer 1987:208ff, Jørgensen 1999:164-169, Abb.131/133). Ringsverdene er ved siden av hjelmer tolket som spesielle rangsymboler i de germanske samfunnene i denne perioden. Kongens eller høvdingens makt var blant annet basert på en hird av følgesmenn som tilhørte samfunnets øvre sosiale skikt. Disse måtte under en høytidelig seremoni sverge troskapsed til sin herre og bistå med militær hjelp mot til gjengjeld å være garantert underhold og utbytte av feider og krigstog, ved siden av den ære og status som fulgte med en slik posisjon. Heiko Steuer har argumentert for at ringsverdet var et av de symbolene som hirdmannen fikk overrakt under den seremonien som fulgte edsavleggelsen (1987:223ff). Når ringen i mange tilfeller er fjernet fra sverdet, kan det være et tegn på at avtalen mellom herre og hirdmedlem var opphørt (Steuer 1987: 210, 226, Abb.10).

Funnstedene for ringsverd peker ut de bygdene der høvdingenes følgesmenn holdt til. Samtidig vil utbredelsen av slike våpen kunne gi en viss antydning om hvor overherrens hovedsete befant seg. Sverdknappen med avtatt ring fra Sandnes i Rogaland er for eksempel funnet på den mindre gården Helgaland som ligger et par kilometer fra sentralområdet Hove–Austrått, der det er gjort en rekke rike og spesielle funn fra yngre romertid og folkevandringstid (Myhre 2000).

Gården Nerhus ligger i en liten dal ved foten av Folgefonna der det er relativt beskjedne muligheter for jordbruk. Det er få gårder her i dag og folketallet er lavt. I tillegg til den nyoppdagete gravhaugen på Nerhus er det kjent et fåtall fornminner i dalen og langs den indre delen av Maurangerfjorden (Fett 1956:7). Det er ikke en bygd der naturgrunnlaget er så godt at en skulle forvente så rikt graver, med gjenstander som forteller om overregionale kontakter, og med en våpenutrustning av samme karakter som ellers kjennes fra sentrale områder i Skandinavia og Sør-England og på Kontinentet.

Dersom det er riktig at det dreier seg om et ringsverd, må det betraktes som et symbol på den status Nerhus-mannen hadde som hirdmedlem hos en høvding i regionen. Hvor denne overherren i tilfelle har hatt sitt sete kan sannsynligvis identifiseres gjennom utbredelsen av spesielle funn og fornminner fra samme periode. I Hordaland er det gjort forsøk på å lokalisere slike sentralområder ved kartlegging av store gravhauger, bygdeborger, nausttuffer for krigsskip, samt funnsteder for gjenstander av edelt metall og høystatusvarer som importerte glass og bronsekar. I yngre romertid og folkevandringstid er det spesielt to områder i Sunnhordland som peker seg ut: Den sentrale bygda i Kvinnherad mellom Skåla og Uskedalen og Sunnhordland-bassenget mellom Stord, Halsnøy og Etne (Myhre 1987, Ringstad 1987, 1992) (Fig. 16).

Dette landskapet framstår som et maktsentrum også i vikingtid og tidlig middelalder, og rike arkeologiske funn fra 7. og 8. århundre forteller om maktkontinuitet siden folkevandringstid. Sunnhordland inngikk sannsynligvis i Harald Hårfagres rike allerede før slaget i Hafrsfjord på slutten av 800-tallet, og det er til og med mulig at hans opprinnelige sete lå i nærheten av Skåla-Rosendal. I Haraldskvadet som omtaler slaget, heter det: «Eg trur du kjenner kongen, på Kvinnar han bur, drothen til nordmenn.» Bjarne Fidjestøl foreslår at Kvinnar kan være et bortkommet navn på en gård sentralt i Kvinnherad, men han påpeker også at lesningen av dette ordet byr på problem og andre stedsnavn er diskutert (1993:17). Den store steinkirken på Skåla var en av de fire fjordungskirkene i Hordaland, og bygda var sete for flere adelslekter. Erling Skakke og kong Magnus Erlingsson kom fra Gjerde og Støle i Etne, og siden de i 1164 grunnla klosteret på Halsnøy, har deres maktområde trolig strukket seg vestover i Sunnhordland. Den kjente Hordakåre-ætta som spilte en sentral rolle i den politiske maktkampen siden Harald Hårfagres tid, stammer også fra Sunnhordland, kanskje fra Stord slik en tradisjon antyder (Titlestad 2004).

Figur 16. Maktsentra på Vestlandet i eldre jernalder basert på kartlegging av storhauger og rike gjenstandsfunn (etter Ringstad 1992:Fig. 10). Bygda omkring Skåla i Kvinnherad, Sunnhordlandsbassenget mellom Stord, Halsnøy og Etne, og Karmsundet peker seg ut som sentralsteder i grenseområdet mellom Rogaland og Hordaland.

Nerhus-krigeren kan ha tilhørt hirden til en sunnhordlandshøvding på midten av 500-tallet, men kanskje skal vi tenke på enda større geografiske enheter og rette blikket sørover mot maktsenteret på Avaldsnes ved Karmsundet. Omkring 700 ble en storhøvding gravlagt her, i et skip utrustet med gravgods som antyder gode kontakter med Frankerriket. Det er diskutert om de samtidige rike funnene fra Sunnhordland indikerer en allianse mellom stormannsslekter nord og sør for nåværende fylkesgrense mellom Rogaland og Hordaland, og at det er slike forbindelser som er bakgrunnen for Harald Hårfagres opprinnelige smårike midt på 800-tallet (Hatleskog 1997, Opedal 1998). De ledende slektene ved Karmsundet har trolig allerede i folkevandringstid hatt sine kontakter nordover langs kysten og innover Hardangerfjorden på vei mot fjell og vidder, og vi må anta at liknende allianser mellom stormenn som vi kjenner fra vikingtid og tidlig middelalder har sine røtter i eldre jernalder.

Gravfunnet fra Nerhus gir grunnlag for mange spennende spekulasjoner. Hans «moteriktige» gravutstyr, sett i en nordeuropeisk sammenheng, kan bare forstås dersom han har tilhørt et miljø med tette kontakter til Danmark og Kontinentet. Kanskje har han seilt sørover som kriger ombord i høvdingskip fra «Kvinnar», på krigstokt eller fredelige besøk. Han og hans likemenn har vært godt orientert om hendelser hos daner, frisere, saksere og frankere i denne overgangstida da Europa skapes på nytt etter romerrikets sammenbrudd (Hedeager & Tvarnø 2001:166-191).

Den mektige kong Theoderic som på denne tid hersket over det østgotiske kongedømme i Italia, satte Cassidorus til å skrive goternes historie på begynnelsen av 500-tallet. En kortversjon av hans verk er overlevert i goternes saga *Gethica* som ble skrevet i 551 av Jordanes, omtrent samtidig med at Nerhus-mannen hauglegges i Mauranger. I dette arbeidet omtales en rekke stammer i Skandinavia, blant annet ryger og horder, og det fortelles om en kong Rodulf som reiser fra Skandinavia til kong Theoderic i Ravenna (Hedeager & Tvarnø 2001:133, 185ff, 271-273). Denne fortellingen gir perspektiver på de internasjonale kontakter som sørvestnorske høvdingar har hatt i Nerhus-krigerens levetid. Han gravlegges en gang mellom 520 og 570 som en middelaldrende mann. Kanskje var ringen da tatt av sverdet, hans pakt med høvdingen var avsluttet, og han ble lagt i haug på sin gård mellom fjella i Mauranger.

Summary

In 1981 the author excavated a 6th century grave at Nerhus in Hordaland with a complete set of weapons. Recently this key find has given its name to the last phase of the Migration Period, which is considered to be contemporary with the Scandinavian «Nordic Phase I» and the Continental phase «Ament period II» (Bemmann & Hahne 1994, Jørgensen, A.N. 1999). The absolute chronology of the Nerhus phase should then be 520/530-560/570. Since the grave find itself has never been published, I take this opportunity to address the article to Bergljot Solberg who first referred to the Nerhus grave in an influencing paper shortly after the excavation. Besides presenting

the grave and its objects, the article emphasises its importance for the chronology of this intermediate phase between the Migration and Merovingian Periods and for the interpretation of the political organization in Southwest Norway. The hypothesis presented by Bergljot Solberg in 1981; that late Style I and the Migration Period phase 6 in West Norway were contemporary with early Style II and Vendel Period I in Sweden and East Norway, is discussed.

Noter

Note 1 (Fig. 13 s. 292).

Følgende gravfunn plasseres i Nerhus-fasen (Bemmann & Hahne 1994:Katalog):

- Funn nr.13. Glitre, Ski, Akershus. C 23108
- Funn nr. 92. Nordland, Vang, Oppland. C 17638-42.
- Funn nr. 222. Jæren, Rogaland. B 4227.
- Funn nr. 249. Eide, Ølen, Rogaland. S 2733.
- Funn nr. 266. Hodneland, Lindås, Hordaland. B 4950, B 5705.
- Funn nr. 278. Nerhus, Kvinnherad, Hordland. B 14954.
- Funn nr. 281. Nordre Byrkjeland, Kvam, Hordaland. B 6658.
- Funn nr. 300. Bortnheim, Fjaler, Sogn og Fjordane. B 5559.
- Funn nr. 344. Svære, Balestrand, Sogn og Fjordane. B 5132.

Følgende funn kan kanskje plasseres i Nerhus-fasen (Bemmann og Hahne 1994:Katalog):

- Funn nr. 10. Brudalen, Ullensaker, Akershus. C 13120-21.
- Funn nr. 49. Einang, V. Slidre, Oppland. B 3412.
- Funn nr. 207. Aniksdal, Hå, Rogaland. S 2067-82.
- Funn nr. 219. Håland, Sola, Rogaland. S 8611. (Snartemo/Nerhus-fase)
- Funn nr. 256. Grimstad, Lindås, Hordland. B 10018. (Snartemo/Nerhus-fase).
- Funn nr. 307. Eikenes, Stryn, Sogn og Fjordane. B 8989.
- Dessuten Hamre, Flekkefjord, Vest Agder. (C 7450-52. Tilvekst Ab. 1875:82, Fett 1940b:Fnr. 94). Skjoldbule med knapp av type IX, sverdfragment, en stor kniv, skjoldhåndtak spannfremmet leirkar og hankekar av type R 361.

Følgende funn plasserer Bemmann & Hahne i sein folkevandringstid (1994:Katalog):

- Funn nr. 254. Gjukastein, Voss, Hordaland. B 395, B 653-669.
- Funn nr. 261. Haugland, Bergen, Hordaland. B 5541
- Funn nr. 271. Lygra, Lindås, Hordaland. B 3175.
- Funn nr. 290. Støle, Etne, Hordland. B 10201.
- Funn nr. 299. Bortnheim, Fjaler, Sogn og Fjordane. B 5558.
- Funn nr. 301. Bortnheim, Fjaler, Sogn og Fjordane. B 5587.
- Funn nr. 321. Mindresunde, Stryn, Sogn og Fjordane. B 4506.
- Funn nr. 325. Myklebost, Fjaler, Sogn og Fjordane. B 5555.
- Funn nr. 413. Hagbartsholmen, Steigen, Nordland. Ts 5288.

Note 2 (s. 293).

Tresidete sverdknapper av Brighthampton/Cipty type foreligger i følgende funn (Bemmann & Hahne 1994): Hagbartsholmen (nr.413), Håland (nr. 219), Haugland (nr. 261), Hodneland (nr. 266), Mosevold (nr. 274), Nedre Seim (nr 276), Raknes (nr. 283), Hagbartsholmen (nr. 413). Dessuten på Helgaland av Høyland i Sandnes (Fett 1940b: Fig.68, Fnr. 172).

Skjoldbule av type IX foreligger i følgende funn (Bemmann & Hahne 1994):

- Gjukastein (nr. 254) (Fett 1940b: Fig. 61), Bortnheim (nr. 299), Mindresunde (nr. 321), Svære midtre (nr. 344).
- Dessuten fra Rå, Norderhov, Buskerud og Østre Torgård, Tiller, Sør Trøndelag (Jørgensen 1999: Kat. Nr. 27, Taf. 14 og Kat. Nr. 109, Taf. 56), samt fra Hamre, Flekkefjord, Vest-Agder (Fett 1940b: Fig. 49, Fnr. 94).

Skjoldhåndtak av type V foreligger i følgende funn (Bemmann & Hahne):

- Brudalen (nr. 10) (Fett 1940b: Fig. 67, Fnr. 6) og Nordland i Vang (nr. 92).

Spyspiss av lange, slanke typer (Solbergs type I og II) foreligger i følgende funn (Bemmann & Hahne): Glitre (nr. 13) (I.3a), Einang (nr. 49), Nordland (nr. 92), Jæren (nr. 222), Hodneland (nr. 266) (I.3b), N. Byrkjeland (nr. 281) (I.2a), Bortnheim (nr. 300), (I.3b), Bortnheim (nr. 301) (II.1), Mindresunde (nr. 321) (II.1), Svære (nr. 344) (I.3b).

Kortsax foreligger i følgende funn (Bemmann & Hahne):

Glitre (nr. 13), Eide (nr. 249), Hodneland (nr. 266), Nordre Byrkjeland (nr. 281), Svære (nr. 344).

Note 3. (s. 294)

Kar med liknende dekor som på Nerhus-karet kjennes fra Nordre Byrkjeland (Funn nr. 281, B 6658), Raknes (Funn nr. 283, B 6670) og Mindresunde (Funn nr. 321, B 4506). Dessuten fra Østebø, Vindafjord (S. 2695. Bøe 1931: Fig. 325), Byrkje, Voss, Hordaland (B 6227. Shetelig 1912: Fig. 222), Hauge, Os, Hordaland (B 2957), Østebø, Etne, Hordaland (B 7935a), Vaula, Rennesøy (S 7405a). En hjertelig takk til Siv Kristoffersen for hjelp med dette materialet.

Note 4.

Etter at manuskriptet var sendt til trykkeriet har jeg blitt oppmerksom på at Nerhus-funnet også er diskutert av Atle Jenssen og Trond Meling i to upubliserte hovedoppgaver (Jenssen 1998; Meling 2000).

Litteratur

- Ament, H. 1977. Zur archäologischen Periodisierung der Merowingerzeit. *Germania* 55:133-140.
- Arrhenius, B. 1983. The Chronology of the Vendel graves. I: Lamm, J. P. & Nordström, H.-Å. (red.) *Vendel Period Studies*, s. 39-70. Stockholm.
- Bakka, E. 1973. Goldbrakteaten in norwegischen Grabfunden: Datierungsfragen. *Frühmittelalterliche Studien* 7: 53-87.
- Bemmann, J. & Hahne, G. 1994. Waffenführende Grabinventare der jüngeren römischen Kaiserzeit und Völkerwanderungszeit in Skandinavien. Studien zur zeitlichen Ordnung anhand der norwegischen Funde. *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission* 75: 283-640.
- Brøgger, A. W. 1945. Oseberghaugen – Haugbrottet. *Viking* IX:1-44.
- Bøe, J. 1931. *Jernalderens keramikk i Norge*. Bergen Museums Skrifter 14. Bergen.
- Fett, P. 1940a. Arms in Norway between 400 and 600 AD. Part I. *Bergen Museums Årbok 1938. Hist.-antiku. Rekke* 2:1-89.
- Fett, P. 1940b. Arms in Norway between 400 and 600 A.D. Part II. *Bergen Museums Årbok 1939. Hist.-antiku. Rekke* 1:1-45.
- Fett, P. 1956. *Kvinnherad prestegjeld*. Førhistoriske minne i Sunnhordland. Bergen.
- Fidjestøl, B. 1993. Skaldekvad og Harald Hårfagre. I: Veia, M.S. (red.). *Rikssamling og Harald Hårfagre*, s. 7-32. Karmøy kommune, Koppervik.
- Geber, Ø. & Solberg, B. 1997. (Red.). *Tilvekstfortegnelse. Arkeologisk institutt – Bergen Museum Universitetet i Bergen. Inv.nr. B 14500-14999*. Bergen.
- Gjessing, G. 1934. *Studier i norsk merovingertid. Kronologi og oldsaksformer*. Skrifter utgitt av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo II. Hist.-Fil. Kl. 2. Oslo.
- Gudesen, G. 1980. *Merovingertiden i Øst-Norge. Kronologi, kulturmonster og tradisjonsforløp*. Varia 2. Oslo.
- Hatleskog, A.-B. 1997. Samfunnsorganisatoriske endringer eller religionsskifte i yngre jernalder med utgangspunkt i gravmateriale fra Sunnhordland og Hardanger. I: Selsing, L. (red.). *Fire fragmenter fra en forhistorisk virkelighet*. AmS-Varia 31, s. 7-36. Stavanger.
- Hedeager, L. & Tvarnø, H. 2001. *Tusen års europahistorie. Romere, germanere og nordboere*. Oslo.
- Helgen, G. 1982. *Odd og egg. Merovingertidsfunn fra Hordaland, Sogn og Fjordane*. Arkeologiske avhandlinger 3. Bergen.
- Hougen, B. 1935. *Snartemofunnene. Studier i folkevandringstidens ornamentikk og tekstilhistorie*. Norske Oldfunn VII. Oslo.
- Hufthammer, A. K. 1981. *Vedrovende funn fra krigergav på Nerhus i Mauranger, Kvinnherad kommune, Hordaland. Funn nr. 7, 20/81*. Rapport til Historisk Museum fra Zoologisk Museum 22/10 1981. Upublisert rapport ved Bergen Museum.

- Jenssen, A. 1998: Likearmede spenner. Overgangen mellom eldre og yngre jernalder i Norge - en kronologisk analyse. Upublisert hovedoppgave i arkeologi, Universitetet i Bergen.
- Johansen, A.B. 1971. Forholdet mellom folkevandringstid og merovingertid i Norden. *Viking XXXVI*: 168-192.
- Jørgensen, A.N. 1997. Scandinavian Military Equipment and the Weapon-Burial Rite, AD 530-800. Foreign influence and regional variation. I: Jensen, C.K. & Høilund Nielsen, K. (red.) *Burial & Society. The Chronological and Social Analysis of Archaeological Burial Data*, s. 149-164. Århus.
- Jørgensen, A.N. 1999. *Waffen und Gräber. Typologische und chronologische Studien zu skandinavischen Waffengräbern 520/30 bis 900 n. Chr.* Nordiske Fortidsminder Serie B, 17. København.
- Kristoffersen, S. 2000. *Sverd og spenne. Dyreornamentikk og sosial kontekst.* Studia Humanitatis Bergensia 13. Kristiansand.
- Magnus, B. 1984. The interlace motif on the bucket-shaped pottery of the Migration period. I: Høgestøl, M, Larsen, J.H., Straume, E. & Weber, B. (red.) *Festskrift til Thorleif Sjøvold på 70-årsdagen.* Universitetets Oldsaksamlings Skrifter. Ny rekke nr. 5, s. 139-158. Oslo.
- Meling, T. 2000. Graver med hest og hesteutstyr. Eit uttrykk for makt og alliansar på Vestlandet i merovingertida? Upublisert hovedoppgave i arkeologi, Universitetet i Bergen.
- Menghin, W. 1983. *Das Schwert im Frühen Mittelalter. Chronologisch-typologische Untersuchungen zu Landschwerter aus germanische Gräbern des 5. bis 7. Jahrhunderts n. Chr.* Stuttgart.
- Mikkelsen, E. 1973. Overgangen folkevandringstid/merovingertid i Norge. *Universitetets Oldsaksamlings Årbok 1970-1971*: 85-120.
- Myhre, B. 1987. Chieftains' graves and chieftom territories in South Norway in the Migration Period. *Studien zur Sachsenforschung* 6:169-188.
- Myhre, B. 1994. Haugbrott eller plyndring i tidlig kristen tid? I: Hansen, J.I. & Bjerva, K.G. (red.). *Fra hammer til kors*, s. 68-85. Oslo.
- Myhre, B. 2000. Det gullrike Rogaland. *Fra haug ok heidni 2000(2)*:3-11.
- Nissen Meyer, E. 1935. Relieffspenner i Norden. *Bergen Museums Årbok 1934. Hist.-antiku. Rekke 4.* Bergen.
- Næss, J.-R. 1996. *Undersøkelser i jernalderens gravskikk på Voss.* AmS-Rapport 7. Stavanger.
- Opedal, A. 1998. *De glemte skipsgravene. Makt og myter på Avaldsnes.* AmS-Småtrykk 47. Stavanger.
- Ringstad, B. 1987. Vestlandets største gravminner. Et forsøk på lokalisering av forhistoriske maktsentra. Upublisert magistergradsavhandling, Universitetet i Bergen.
- Ringstad, B. 1992. Økonomiske og politiske senter på Vestlandet ca. 400-1000 e.Kr. I: Mikkelsen, E. & Larsen, J.H. (red.). *Økonomiske og politiske sentra i Norden ca 400-1000 e.Kr.* Universitetets Oldsaksamlings Skrifter 13, s. 107-128. Oslo.
- Røthe, G. 1997. Fra Olav Geirstadalv til Olav den Hellige. En religionshistorisk kommentar til Tåtten om Olav Geirstadalv. I: Frost, T. (red.). *Gokstadbøvdningen og hans tid*, s. 25-42. Sandefjord.
- Schetelig, H. 1904. Spandformede lerkar fra folkevandringstiden. *Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring. Årbok 1904*: 42-91.
- Schetelig, H. 1906. The cruciformed brooches of Norway. *Bergens Museums Årbok 1906* nr. 8. Bergen.
- Schetelig, H. 1912. *Vestlandske graver fra jernalderen.* Bergen Museums Skrifter. Ny Rekke II, 1. Bergen.
- Schetelig, H. 1917. Nye jernaldersfund paa Vestlandet. *Bergen Museums Årbok 1916-1917* no. 2. Bergen.
- Solberg, B. 1981. Spearheads in the transition period between the Early and Late Iron Age in Norway. *Acta Archaeologica* 51/1980:153-179.
- Solberg, B. 1985. *Norwegian Spear-heads from the Merovingian and Viking Periods.* Upublisert doktorgradsavhandling ved Historisk Museum, Universitetet i Bergen.

- Solberg, B. 2000. *Jernalderen i Norge. Ca. 500 f.Kr.- 1030 e.Kr.* Oslo.
- Steuer, H. 1987. Helm und Ringschwert – Prunkbewaffnung und Rangabzeichen germanischer Krieger. *Studien zur Sachsenforschung* 6:189-236.
- Straume, E. 1962. Nordfjord i eldre jernalder. *Universitetet i Bergen Årbok 1961. Hist.-antiku. rekke 4.* Bergen.
- Titlestad, T. 2004. Om Hordakåreætta, om skipinga av Vestlandets og Norges historie. Med skråblikk til Tormod Torfæus. *Karmøyseminaret 2002*:1-42.
- Vinsrygg, S. 1979. *Merovingartid i Nord-Noreg.* Arkeologiske avhandlinger 2. Bergen.
- Ørsnes, M. 1966. *Form og Stil.* Nationalmuseets skrifter XI. København.